

Rousseau and Freedom

Hatice Yaşar^{1,a,*} Ahmet Yılmaz^{2,b}

¹ Institute of Social Sciences, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

² Department of French Literature and Language, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Burdur, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 24/06/2024

Accepted: 26/12/2024

ABSTRACT

In this study, the idea and understanding of freedom of Jean-Jacques Rousseau, one of the most important names of the French Enlightenment period, is discussed in terms of its source and framework. Rousseau, a thinker of the Age of Enlightenment but also known as an opponent of progress, approaches the laws of nature and human nature from a different perspective than his contemporaries. Inspired by the Ancient Age, he argues that humans should also be free, based on the fact that everything in nature is free. He summarizes this freedom not as doing what you want, but rather as "not doing what you don't want". It argues that a human being should be a part of a free, honorable, and loving process in accordance with nature, with everything from birth, including nutrition, clothing, and all stages of education. He argues that every individual, like every being in nature, is special and that it would be right for them to live freely according to the laws of nature. In the face of some social or cultural obstacles such as laws, beliefs, institutions, rules and traditions that tightly surround him and make him a prisoner everywhere, man can only be truly free and equal with others by transitioning to the natural state, and that as he moves away from the natural state, he loses his freedom and this is one of the sources of his unhappiness. suggests. In the state of nature, which Rousseau considers as an environment of equality and peace between people, every person is good and free because nature is the most impartial guide.

Keywords: Rousseau, Freedom, State of Nature, Social Contract, Happiness

Rousseau ve Özgürlük

Süreç

Geliş: 24/06/2024

Kabul: 26/12/2024

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

Öz

Bu çalışmada, Fransız Aydınlanma döneminin en önemli isimlerinden biri olan Jean-Jacques Rousseau'nun özgürlük düşüncesi ve anlayışı kaynağı ve çerçevesi bakımından ele alınmıştır. Aydınlanma Çağı düşünürü olmakla birlikte ilerleme karşıtı olarak da bilinen Rousseau, doğanın yasalarına ve insan doğasına çağdaşlarından farklı bir açıdan yaklaşır. Antik Çağ'dan esinlenerek, doğada her şeyin özgür olduğu gerçeğinden hareketle insanın da özgür olması gerektiğini savunur. Bu özgürlüğü istediğini yapmak olarak değil daha çok "istemediğini yapmamak" olarak özetler. İnsanın doğumundan itibaren her şeyiyle, beslenmesi, giyinmesi, tüm eğitim aşamaları bağlamında, doğaya uygun özgür, onurlu ve sevgi dolu bir sürecin parçası olması gerektiğini savlar. Doğadaki her varlık gibi her bireyin özel olduğunu ve doğanın yasalarına göre özgürce yaşamasının doğru olacağını ileri sürer. Yasalar, inançlar, kurumlar, kurallar, gelenekler gibi onu her yerde sınırlayan ve tutsak haline getiren bazı sosyal veya kültürel engellerin karşısında insanın ancak doğal duruma geçişle gerçek anlamda özgür ve diğerleriyle eşit olabildiğini, doğal durumdan uzaklaştıkça özgürlüğünü kaybettiğini ve bunun onun mutsuzluğunun kaynaklarından biri olduğunu öne sürer. Rousseau'nun insanlar arasındaki eşitlik ve barış ortamı olarak değerlendirdiği doğa durumundaki her insan iyi ve özgürdür çünkü doğa en tarafsız yol göstericidir

Anahtar Kelimeler: Rousseau, Özgürlük, Doğa Durumu, Toplum Sözleşmesi, Mutluluk

haticefiliz1970@hotmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-6324-7363>

ahmetyilmaz@cumhuriyet.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-7106-2343>

How to Cite: Yaşar, H, Yılmaz, A (2024). Rousseau and Freedom, *CUJOSS*, 48(2): 239-245

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), Aydınlanma Çağı'nın en etkili düşünürlerinden biri olarak kabul edilir. Eserleri, özellikle "*Toplum Sözleşmesi*" (Du Contrat Social), politik felsefe üzerinde derin izler bırakmıştır. Rousseau'nun özgürlük konusundaki görüşleri, modern demokrasilerin

temel taşlarından biri olarak kabul edilir. Bu makalede Rousseau'nun özgürlük anlayışını, bireysel özgürlük ile kolektif özgürlük arasındaki ilişkiyi ve bu kavramların modern siyaset teorisine olan etkilerini inceleyeceğiz.

Rousseau'nun eğitim ve özgürlük anlayışının temel metni sayılan Emile'de Rousseau çocuğu toplumdan, kalabalıktan yalıtılmış bir halde, uzakta ve özel bir ortamda büyütür. Bu yolla doğal yeteneklerin ortaya çıkmasını ve gelişmesini engelleyen her çeşit toplumsal baskıyı aşar ve çocuğun son derece özgürce gelişmesinin önünü açar. Yasakların ve buyrukların olmadığı, ki Rousseau bunu doğa durumu olarak kavramsallaştırır, bunun yerine özellikle yönlendirme ve gelişmenin öne çıktığı bir süreçtir bu süreç. Rousseau'nun özgürlük anlayışı bu bağlamda çocuğu yarının büyüğü olarak değil de çocuk olarak görmek, büyüklerin kurallı dünyasından uzakta tutmak esasına dayanır. Çocuğu çocukluğu ve özgürlüğü içinde ele alır ve buradan hareketle geliştirmeye, eğitmeye çalışır. Emile'i bir çeşit Robinson Crusoe olarak tasarlar ve hatta sadece bu kitabı okumasına izin verir. Okuma olarak sadece Robinson Crusoe için verilen izin aslında onun özgürlük anlayışının özünü anlatır, simgesi sayılır.

Yalın yaşama olan tutkusu, yeni çağın insanın sonraki yıllardaki toplumsal yapı içindeki tutsaklığının bir çeşit öngörüsü olarak da okunması mümkündür. Toplum içinde mutlu ve huzurlu yaşamanın zorluğu karşısında, "Toplumsal Sözleşme"de çağı aşan bir yaklaşımla toplumun her durumda ancak bir sözleşme üzerine kurulabileceğini savlar. Kendi özgürlük anlayışı aslında Batı'nın geleneklerinden biri olan sözleşme arayışı ile derinden çelişkili durmakla birlikte, sözleşmenin eşitlikçi yanından bakıldığında Tanrıdan geldiği varsayılan bir gücün üstünlüğü söz konusu olmayacağından yeni bir özgürlük alanının açılması anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda Rousseau özgürlük yolunda ilk adımını kilise ve kralın güç ve yetkilerine kafa tutarak atar. Sözleşme bu çerçevede bireyden daha çok kralın ve kilisenin düşünce ve eylemlerine sınır çizmeye yarar. İlk başkaldırısını doğarken annesine karşı gerçekleştiren insan, sözleşme yoluyla diğerlerine karşı kendini bağlamakla birlikte, gelişimi ve olanakları ölçüsünde özgürlüğünü keşfeder ve yaşar. Sartre'in deyişiyle, insanın "özgürlüğe mahkûm" olmasının (Cevizci, Felsefe Tarihi, 2022, s.1163) temellerinden biri buradadır.

Toplumun özgür insanlardan oluşması gerektiğini savunan Rousseau özgürlük anlayışını iki ana başlık altında özetler. Bunlar doğal özgürlük ve sivil özgürlüktür. Doğal özgürlük, insanın doğuştan sahip olduğu ve toplum öncesi durumlarda geçerli olan özgürlük türüdür. Sivil özgürlük ise, bireylerin toplum içinde yasalar tarafından belirlenen özgürlükleridir.

Rousseau'ya göre, insanlar doğuştan özgür ve eşittir. Bu durum, onun *Toplumsal Sözleşme* 'de tanımladığı

şekliyle "*insanlar doğada özgür doğar, ancak her yerde zincire vurulmuş olarak yaşar*" olarak ifadesini bulur. Doğal durumda, insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan her şeye sahip olurlar ve birbirlerine karşı bağımsızdırlar. Bu bağımsızlık, onların doğuştan sahip oldukları özgürlüğün temelini oluşturur.

Ancak Rousseau, yine aynı yapıtında, insanların topluluklar halinde yaşamaya başladıklarında, doğal özgürlüklerini kayb ettiklerini ve sivil özgürlüğe ihtiyaç duyduklarını savunur. Toplumun ortaya çıkışıyla birlikte, bireylerin kendi aralarında bir toplumsal sözleşme yaparak, doğal özgürlüklerinden vazgeçtiklerini, karşılığında sivil özgürlük elde ettiklerini söyler. Böylece sivil özgürlüğün bireylerin genel iradeye uymaları ve yasalar çerçevesinde hareket etmeleriyle sağlandığı notunu düşer.

Rousseau'nun özgürlük anlayışında merkezi bir kavram olan genel irade, bireylerin ortak iyiyi hedefleyen iradeyi işaret eder. Bu bakışla genel irade, toplumun tüm üyelerinin ortak çıkarlarını temsil eder ve bu iradeye uyum, bireysel özgürlüğün korunması ve sürdürülmesi için gereklidir. Rousseau, genel iradeye uyum göstermenin, bireylerin gerçekten özgür olabilmelerinin tek yolu olduğunu savunur. Genel irade kavramı ayrıca, Rousseau'nun demokratik düşüncesinin temelini de oluşturur. Ona göre, yasalar genel iradeyi yansıtmalı ve tüm bireylerin eşit katılımıyla oluşturulmalıdır. Bu şekilde, bireyler yasaları kendi iradeleriyle oluşturdukları için, yasaların dayattığı kısıtlamalar da aslında kendi iradelerinin bir yansıması olur ve böylece özgürlükleri korunmuş olur.

Rousseau ya göre özgürlük insanın her dilediğini yapması demek değildir. "*Özgürlüğün insanın dilediğini yapması demek olduğuna hiçbir zaman inanmadım. Özgürlük daha çok yapmak istemediğini yapmamaktır. İşte devamlı peşinde olduğum ve bazen de yakaladığım, çağdaşlarımı çileden çıkaran özgürlük...*" (Rousseau, J.J. *Yalnız Gezerin Düşleri*, 2013, s.83). Yapmak istemediğini yapmayan insan özgürdür. İnsanın, kendinden başkalarını mutlu etmek için gösterdiği her çaba, kendini mutsuzluk ve esaretle kuşatan duvarlar gibi mahkûm etmektedir. Bu bakışla Rousseau'ya göre özgürlük, kurallardan, değerlerden, işlerden, dünyadan bağımsız olmak demek değildir. Özgürlük, kopuk olma durumu hiç değildir. Özgürlük boş bırakma, boş verme demek değildir. Özgürlük, beraberinde sorumluluk getiren vazgeçilemez bir değerdir. Her özgürlük beraberinde bir sorumluluğu getirmektedir. Yaşama özgürlüğümüz varsa, yaşatma sorumluluğumuz var demektir. Öğrenme özgürlüğümüz varsa; öğretme sorumluluğumuz vardır, kazanç elde etme

özgürlüğümüz varsa; kazancımızı yoksullarla paylaşma sorumluluğumuz vardır. Söz söyleme özgürlüğümüz varsa; güzel söz söyleme sorumluluğumuz var demektir. Özgürlük, aklına eseni yapmak demek değil; yapabilecek olduğu kötülüklerden kendi özgür iradesiyle vazgeçmek demektir.

Rousseau, insanların mutluluğunun ve mutsuzluğunun birbirine bağlı olduğu gibi özgürlükleri ya da esaretleri de birbirine bağlı olduğunu belirtir. İnsanlar tıpkı kendi iyiliklerini ve özgürlüklerini ister gibi birbirlerinin de özgürlük ve iyiliklerini isteyip bunu yaratmadıkları sürece özgür ve mutlu olamayacaklardır. *“Bir araya gelmiş birçok insanın, kendilerine bir bütün gözüyle baktıkları sürece, yalnız bir tek istemleri vardır. Bu istem de bütünün gözetilmesi ve herkesin rahatlığı ile ilgilidir. Bu durumda devletin bütün kaynakları güçlü ve yalın; kuralları da açık ve durudur, birbirine girmiş, birbirine karşı çıkarlar yoktur orada. Ortak yarar her yerde apaçıktır ve görülmek için sağduyudan başka bir şey istemez. Dirlik düzenlik, birlik ve eşitlik, politika kurnazlıklarının düşmanıdır”* (Rousseau, J.J. *Toplum Sözleşmesi*, 2021, s.99).

Rousseau'nun toplumsal sözleşme teorisi her bakımdan bireysel özgürlük ile kolektif özgürlük arasındaki dengeyi kurmaya çalışır. Toplumsal sözleşme, bireylerin doğal özgürlüklerinden vazgeçip, karşılığında sivil özgürlük kazandıkları bir anlaşma olmaktan öte bireylerin kendi rızalarıyla genel iradeye uyum göstermelerini ve böylece kendi özgürlüklerini güvence altına almalarını sağlayan bir metindir. Sözleşmenin temelinde yatan ilke bireylerin kendi çıkarlarından vazgeçmesi, ortak iyiye yönelmeleri ve bunu açıkça ifade etmek adına güçlü bir irade ortaya koymalarıdır. Bu yolla bireyler özgürlüklerine sınır çizmek adına sadece kendilerine değil, aynı zamanda topluma da karşı sorumlu hale gelirler. Bu sorumluluk aynı zamanda yasaların genel iradeyi yansıtmasını ve bu yasalara uyumun özgürlüğü koruma altına almasını da sağlayacak olan şeyin adıdır.

Rousseau'nun özgürlük anlayışı ve toplumsal sözleşme teorisi sadece çağın ütopyalarından biri olarak kalmaz ve modern siyasal teori başta olmak üzere birçok alanda yankı ve karşılık bulur. Demokrasi, birey hakları ve katılımcı siyaset gibi kavramlar, Rousseau'nun özgürlük temelindeki fikirlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Özellikle modern demokratik sistemlerde, yasaların halkın iradesini yansıtması gerektiği düşüncesi, Rousseau'nun genel irade kavramıyla doğrudan ilişkilidir. Bireysel özgürlük ile kolektif özgürlük arasındaki denge bağlamında Rousseau'nun fikirleri sosyal adalet ve eşitlik

tartışmalarında da önemli bir referans noktasıdır. Rousseau bireylerin hem kendi özgürlüklerini korurken hem de toplumsal sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiği görüşündedir.

İnsanın en büyük özgürlüğü korkmadan, çekinmeden kendini olduğu gibi ortaya koyabilmektir. İnsan yaşadığı toplumun kurallarına uymak zorundadır. Tüm ritüeller bunu gerektirmektedir. Çoğu insan bu çizginin dışına çıkamadan ömrünü geçirir. Hoşuna gitsin ya da gitmesin hiçbir şeyi sorgulayamadan, herhangi bir konuda fikrini ortaya koyamadan, deyim yerindeyse *hiç olmadan* geçmiş nice yaşam vardır. Kendisinin hiç farkında olmadan, diğer insanlardan duyup işittikleri kadar ömrünü geçiren nice hayatlar geçmiştir. Bu durumda bir özgürlük sorunu olduğu düşünülebilir. Sürekli olarak güdüm ya da gözetim altında yaşanıldığında bir varlıktan söz edilebilir ancak söz konusu varlığın bir insan olduğu tartışılabilir. İnsan hem diğer canlılardan hem de hemcinslerinden farklı bir varlıktır.

Rousseau'ya göre özgürlük, ideal vatandaşta bulunması gereken ilk özelliktir. Özgürlüğü toplumsal düzen tarafından elinden alınan insana, uyguladığı eğitimle onu iade etme amacı gütmektedir. Dünyaya gelen çocuğun ilk isteğinin özgürlük olduğunu belirten Rousseau'ya göre insanın en temel hakkı özgürlüktür. Vatandaş olmak için gerekli özelliklerin oluşabilmesi özgürlüğün olmasına bağlıdır. Verdiği özgür eğitimle birey kararlarını kendi başına alır, sorumluluklarının farkındadır, edimlerinin sonuçlarını öngörebilir. Özgür bir birey olarak yaşadığı sorunlar karşısında bağımsız bir şekilde aklını kullanarak düşünüp hareket edecektir. Kendi özgürlüğü kadar diğerlerinin de özgürlüğüne saygılıdır, kimseye buyurgan davranmaz.

Rousseau, bireyin özgürlüğüne son derece önem vermektedir. Bireyin özgür olabilmesi için, hiçbir şeyden korkmaması gerekir. Korkak insanların özgürlüğünden söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Özgür olmayan bir birey kendini gerçekleştirmez. Eğitimin amaçlarından biri de bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir. Rousseau, eğitim yoluyla insanların korkularından daha en başta korunabileceklerini savunur. İnsan bilmediği, tanımadığı şeylerden korkar. Öyleyse çocuk daha küçücükken; yavaş yavaş korkunç, tuhaf, alışılmadık şeylere alıştırmalıdır. Böylece onu bağlayan zincirlerden hiç değilse biri çocuk bundan zarar görmeden kırılacaktır.

Özgürlük vazgeçilemeyen, alınamayan, satılamayan bir değerdir. İnsan bazen kendi özgür iradesini kullanarak özgürlüğünü sınırlandırabilir ya da özgürlüğünden tamamen vazgeçebilir. Âşık olması, evlenmesi, bir yola baş

koyması, çocuk sahibi olması insanın, kendini bile isteye mahkûm ettiği esaretleridir. Kölelik ve esaret özgürlüğün karşıtlarıdır.

Rousseau'ya göre insan, bir bilgiyi sorgulamadan doğruluğunu kabul eder. Alışkanlıklarımız sıkıntı, baskı ve bağımlılıklardan kaynaklanmaktadır. Tüm zamanların en özgür bireyi olması gerektiği düşünülen insan, doğar doğmaz bir kundağın içine hapsedilir. Yaşamı boyunca kurumların ve diğer insanların baskılarıyla karşılaşır. Uygur insan kölelik içinde doğar, yaşar ve ölür (Rousseau, J. J, *Emile*, s. 13). Rousseau önyargıların bilimsellikten uzak olduğunu savunur. Alışkanlıklarımızı uygulamamızın sebebi olarak çoğunlukla toplumsal baskılardan çekiniyor olmamızı gösterir. Davranışlarımızı istek ve ihtiyaçlarımıza göre değil; daha önce belirlenmiş olan toplumsal kurallara göre gerçekleştiririz.

Rousseau' ya göre çocuklar büyütülürken çok fazla kısıtlama yapılmayan toplumlarda insanlar güzel ve sağlıklı olurken; çocukları korumak adına gereksiz ve yersiz önlemlerin alındığı ülkelerde çeşitli fiziksel bozukluklara rastlanmaktadır. Bebeğin kundaklanması yarardan çok zarar vermektedir. Ayrıca tüm vücut için gerekli olan su, oksijen ve besinler damarların içinde taşınmaktadır. Kundaklarla sıkıştırılan çocuğun damarları kanın akışını rahat bir şekilde sağlayamaz. (Rousseau, J. J, *Emile*, s.15).

Günümüzde çocukların kundaklanmaması Rousseau'nun tespitlerinin doğruluğunu göstermektedir. Çocuğun kundaklanması bilimsel olarak doğru bir uygulama değildir. Bilimin olmadığı yerde önyargılar ve yanlış inançlar vardır. Özgürlüğün hem fiziksel hem de ruhsal güzelliğin kaynağı olduğu söylenebilir.

“Çocuğa gereksiz alışkanlık kazandırılmamalıdır. Yemek ve uyku saatleri, tek başına kalması gereken durumlar sürekli değiştirilerek alışkanlık oluşmaması sağlanmalıdır. Kendiliğinden nasıl davranıyorsa o halde bırakılmalı, duygu ve isteklerini kontrol edebilecek şekilde yetiştirerek kendine karşı bağımsız olması sağlanmalıdır” (Rousseau, J. J, *Emile*, s.45). Alışkanlıkları olmayan; daha doğrusu alışkanlıklarını yönetebilen insan, özgür insandır.

Çocukları korumak adına onları kısıtlamak Rousseau için üzücü bir durumdur. Kalıcı ve iz bırakan öğrenme deneyimleyerek edinilen öğrenmedir. Çocuklar sık sık düşerler, bir yerlere çarparlar. Bunun sonucunda da yaralanırlar, canları acır. Durumun böyle olması çocukların hareketlerinin kısıtlanması gerektiği anlamına gelmemelidir. Küçük yaralanmalar onlara cesaret, güç ve deneyim kazandırır. Çocukları aşırı korumak onlara bir fayda kazandırmaz; aksine çekingen ve korkak olmalarına

sebebe olabilir. Rousseau'nun deyimiyile “Kendi yüksekliğinden düşen çocuk bacağını kırmaz, sopayla koluna vursa kolu kırılmaz, keskin bir demir parçasını eline alsa onu sıkamaz ve elini çok derin kesemez. Çocuk kendi kendine büyük zararlar veremez; yeter ki düşüncesizce yüksek yerlere ya da bir ateşin çevresinde tek başına bırakılmış olmasın” (Rousseau, J. J, *Emile*, s.66). Rousseau, çocuğun deneyimleyerek öğrenmesini ister, çünkü deneyimlemek çocuklar için önemli bir özgürlüktür. Özgür ortamlar çocuğun öğrenmesini destekler. Özgür bırakılan çocuğun yaratıcılığı ve keşfetme gücü gelişir.

Çocuğun doğası hareket etmeyi, dokunmayı, ellemeyi, tuttuğu nesneyi ağzına götürmeyi, gördüğü yüksekliklerin üzerine çıkıp atlamayı gerektirir. Tüm bu hareketler çocuğun kaslarının gelişmesini sağlar. Evlere doldurulan bir sürü gereksiz eşya çocuğun hareketlerinin sürekli kısıtlanmasına sebep olmaktadır. Hareketleri kısıtlanan bir çocuğun sağlıklı bir gelişim göstermesi pek mümkün değildir. Çocuk bir nesneyi eline aldığı anda bile neredeyse tüm kasları ve zihni uyumlu bir şekilde çalışır. Bu sırada aynı zamanda dokunduğu nesnelerin adını da öğrenir. Bir sürü nesne ile donatılmış bir evde çocuk hem nesnelerin zarar görmemesi için hem de kendisinin çarpıp bir yerinin acımaması için sürekli kısıtlanır; hareket etme özgürlüğü elinden alınır. “Özgür bırakılan çocuk sık sık yaralanır ama hep mutlu olur. Hareketleri kısıtlanan çocuğun vücudunda ezikleri ve bereleri daha az olur ancak bu çocukların çok neşeli ve mutlu olduklarını söylenemez” (Rousseau, J. J, *Emile*, s.67). Bir şeyleri deneyimleyerek öğrenen çocuklar şanslıdır. Canları hiç sıkılmadan eğlenceli bir şekilde öğrenir ve öğrendiklerini hiç unutmazlar. Deneyimleyerek öğrenmeler sırasında doğal olarak istenmeyen durumlar da meydana gelebilir. Küçük kazalar, düşmeler, yaralanmalar gerçekleşebilir. Olumsuzmuş gibi görünen bu durumlar aslında çocukların güçlenmesi ve deneyim kazanması için bir fırsattır. Rousseau, öğrenmenin özgür bir şekilde deneyimlenerek gerçekleştirilmesini savunmaktadır.

Rousseau'ya göre insanın gücü sınırlı, Tanrı'nın gücü sınırsızdır. İnsanın mutluluğu gücünün sınırlarını bilerek buna göre davranmasına bağlıdır. Tanrı'nın tüm varlıklara ve insana verdiği sınırlı bir güç vardır. Ne kadar çabalırsa çabalansın bu gücün üstünde bir güç sergilemek mümkün değildir. İnsanın özgürlüğü, Tanrı'nın ona bahsettiği gücün ötesine geçemez. İnsan aşamayacağı sınırları aşmaya çalıştıkça köleleşir, asla gerçekleştiremeyecek hayallere kapılır; bu hayaller karşısında âdeta büyülenir. Olmayacak düşlerin esareti altına girerek özgürlüğünü kaybeder. İnsan, gücünün sınırlarını bildiği ölçüde özgürdür. Sınırlarını bilmek insanı özgür kılar. Aksi halde insan,

hayallerinin kölesi olacaktır. Bir kralın krallığını sürdürebilmesi bile yönettiği insanların düşüncelerine bağlı olduğuna göre kralın bir kraldan çok bir köleye dönüştüğü rahatlıkla söylenebilir.

“Ey insan evladı! Varlığını içinde sakla, bu sayede artık mutsuz olmayacaksın. Doğanın sana varlıklar silsilesi içinde verdiği yerde kal, seni buradan hiçbir şey çıkartamayacaktır; Zorunluluğun o katı yasasına hiç karşı gelme ve Tanrı'nın sana varlığını uzatmak için değil, yalnızca kendisinin istediği gibi ve kendisinin istediği kadar korumak için verdiği güçle bu yasaya karşı koymaya boşuna kalkışma. Özgürlüğün, Erkin, doğal gücün kadar ileriye gider, daha uzağa değil; geri kalan her şey yalnızca köleliktir, rüyadır, büyüdür. Egemen olmak dahi kamuoyuna bağlı olduğunda kölece bir şeydir; çünkü ön yargılarla yönettiğin kişilerin ön yargılarına bağlısın; onları hoşuna gittiği gibi yönetebilmen için, onların hoşuna gittiği gibi davranman gerekir” (Rousseau, J. J, Emile, s.75).

Rousseau'da özgürlük kavramının insanın doğumundan ölümüne kadar hem fiziksel hem de ruhsal olarak sürdüğünü görmekteyiz. Özgürlük bireyi tepeden tırnağa kuşatmaktadır. Deyim yerindeyse tüm yollar özgürlüğe çıkmakta, özgürlükten kaçış bulunmamaktadır. Çocuğun bulunduğu ortam, giysileri, kullanılacak eşyaları, uygulanacak davranış ve tutumlar; çocuğun özgürlüğünü destekler şekilde olmalıdır. Rousseau, çocuğun doğumundan itibaren sıkışık durumda kalacağı kılıflardan uzak durulmasını, baş yastıkları, sargılar, kundaklar gibi çocuğun hareketlerini kısıtlayıcı eşyaların kesinlikle kullanılmaması gerektiğini vurgular. Bu gibi eşyalar çocuğun hareketlerini engelleyerek özgürlüğünü kısıtlayacaktır. Çocuğun, sağlıklı büyüme özgürlüğü çocuğa teslim edilmeli; giysileri, yatağı hava alır şekilde olmalı ve ellerini, kollarını, bacaklarını hareket ettirerek vücudundaki kan ve suların rahat bir şekilde akışı sağlanmalıdır. İçerisinde rahatça ve tehlikesizce hareket edebileceği büyükçe bir beşiğe konmalı; emeklemeye başladığında odanın içinde rahatça dolaşması sağlanmalıydı. Rousseau'ya göre bu aşamalar çocuğun yaşamının ilk özgürlük deneyimleridir ve kendisiyle aynı yaşta ancak kundaklarla sınırlı kuşatılmış çocuklarla kıyaslandığında özgürlüğün küçük bir vücuttaki inanılmaz etkileri görülecektir. (Rousseau, J.J. *Emile*, 2021 s.41) Rousseau'nun söz ettiği şekliyle özgürlüğün çocuk eğitiminde çok önemli olduğu görülmektedir. Küçüklüğünden itibaren, gelişiminin her devresinde yaşına uygun bir özgürlüğe alıştırılan çocuk sağlıklı bir şekilde büyüme imkanına kavuşabilecektir.

Rousseau'ya göre, istediğini gerçekleştirmek için başkasının yardımına gereksinim duymayan insan amacına ulaşmış demektir. Buna göre, en önemli iyiliğin özgürlük olduğunu söyleyebiliriz. Özgür insan akıllı insandır; bilimsel düşünür, sınırlarını bilir. Özgür insan kendini köleleştirmez, yalnızca yapabileceğini ve yapmaktan hoşnut olacağı şeyi ister. (Rousseau, J. J, *Emile*, s.76)

İnsan, doğası gereği özgür yaratılmış bir varlıktır. Suyun akıcı olması suyu özgür kılar; rüzgârın esmesi rüzgârı özgür kılar, zamanın ilerlemesi zamanı özgür kılar; toprağın sürekli olarak ürün vermesi toprağı özgür kılar. “İnsanın yarattığı önyargılar ve kurumlar insanın içsel yönelimlerini yıkmadan önce her yaşta insanın mutluluğu özgürlüğün nimetlerinden yararlanmasını gerektiriyordu. Kimsenin yardımına ihtiyacı olmadan istediklerini yapan kişi mutludur; yapmak istedikleri kişinin gücünü aştığında mutluluk beklenirken mutsuzlukla karşılaşılır. Doğal durumdayken bile çocuklar, uygar durumdaki insanın özgürlüğüne benzer bir özgürlüğe sahiptiler. Her birimiz insani edimlerimizi yerine getirebilmemiz için başkalarına ihtiyaç duyduğumuzdan tekrar güçsüz ve mutsuz oluruz. Fiziksel olarak güçlenip yetişkin insanlar olduğumuzda ise toplumsal kurallar ve yasalar bizi güçsüzleştirip *çocukluğun içine daldırır*” (Rousseau, J. J, *Emile*, s.77-78). İnsan, istediklerini yapabildiği kadar özgürdür. İstediklerinin gücünü aşmaya başladığı durumda, güçsüz ve mutsuz olacaktır. İsteklerimizi gerçekleştirebilmek için başkalarının fikirlerine, gücüne, sevgisine, çalışmasına, emeğine ihtiyacımız vardır. İnsan, tek başına yaşayabilen ve tek başına mutlu olabilen bir varlık değildir. İnsan, doğası gereği büyüyerek erişkin olması gereken bir varlıktır. Toplum kuralları ve yasalar, kesinlikle uymamız gereken kalıplardır. Her birey, bu kurallara uymak zorundadır. Kurallar hem özgürlüğümüzü kısıtlar hem de istediklerimizi gerçekleştirebilmemiz için kurallara uymamız gerekir.

Rousseau'ya göre doğanın yasaları güçlü, ulusların yasaları güçsüzdür. Ulusların yasalarının güçsüz olmasının sebebi insan eliyle, insan düşüncesiyle yapılmasıdır. Bir yasanın çıkarılması zor bir iş değildir. Bazen maddi olarak ya da politik olarak güçlü olan insanlar yasaları kendi faydaları ya da istekleri yönünde değiştirebilirler. İnsanın istekleri ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı olsaydı, yasaların çiğnenmesi, güçlülerin kayırılması gibi insan onurunu yaralayan durumların yaşanması söz konusu olmazdı. İhtiyaçları giderilen insan kimsenin gücü altında ezilmeden özgürce, ahlaklı, insana yakışan bir erdemle yaşayabilirdi.

Çocuğun doğasında oturarak, kalem kağıtla eğitim almak yoktur. Çocuk dokunarak, oynayarak, tırmanarak, gözlemleyerek, deneyerek, atlayarak, zıplayarak öğrenir. Bunlar çocuklar için en güzel özgürlüklerdir. Çocuk, en çok ilk yıllarında özgürdür. Arkadaşlarıyla oyunlar oynar, duygu ve düşüncelerini dilediği gibi dile getirir. Henüz cinsiyetinden dolayı kısıtlanmamıştır. Zamanının çoğu oyun oynayarak geçer. Bazı insanlar kendilerince önemsiz bir konudan söz ederken “çocuk oyuncağı gibi” derler. Oysa bu sözün çocuktaki karşılığı *dünyanın en ciddi işi*'dir. Çocuk oyuna her şeyden soyutlanarak başlar. Oyun oynarken hiçbir şey düşünmez. Oyun bir problem durumudur ve oyun süresince problemi çözebilme için pek çok çözüm yolu üretir, iş birliği yapar, taktikler geliştirir, uygun malzemeyi bulur, destek arar ve sonunda problemi çözer.

Onun ilk yıllarını hiçbir şey yapmayarak boşa geçirdiğini görmekten kaygıya kapılıyorsunuz, öyle mi? Nasıl olur! Mutlu olmak hiçbir şey yapmamak mıdır? Gün boyunca hoptamak, oynamak, koşmak hiçbir şey yapmamak mıdır? Hayatı boyunca hiç bu kadar meşgul olmayacaktır. Platon, çok katı olduğu sanılan Devlet adlı eserinde çocukları yalnız şenliklerle, oyunlarla, şarkılarla, eğlencelerle yetiştirir; onlara iyi eğlenmeyi öğrettiğinde her şeyi yapmış gibidir; Seneca da eski Roma gençliğinden söz ederken, bu gençlik her zaman ayakta idi, ona oturarak öğrenmesi gereken hiçbir şey öğretilmezdi, demektedir. (Rousseau, J. J., *Emile*, s. 115).

Rousseau, çocukların doğası gereği eğlenerek, yaparak yaşayarak, özgürce öğrenmesinden yanadır. Özgürlük bireyleri geliştirir, uygarlaştırır. Özgür ortamlarda yetişen bireyler başkalarının da özgürlüğüne saygı gösterirler. Çocuklar için oyunu, insanlar için uykuya benzetir Rousseau. Uyku, tüm canlılar için vazgeçilmezdir. Ağaçlar kış mevsimini uyuyarak geçirir. Kediler zamanlarının çoğunu uykuda geçirir. Bazı yabanî hayvanlar kış mevsimini uyuyarak geçirir. Bu canlılardan “*zamanı boşa geçiriyorlar*” diye söz edemeyeceğimiz gibi, çocukların oyun zamanlarını boşa geçen zaman olarak değerlendiremeyiz. Çocukların sağlıklı büyüüp sağlıklı bireyler olabilmeleri için dostça, özgürce ve bolca oyun oynamaları teşvik edilmelidir.

Rousseau'nun ortaya koyduğu kendini olduğu gibi ortaya koyma özgürlüğü, çocuğun küçüklüğünden itibaren başkalarının istismarına, tehditlerine, şantajlarına karşı koyabilmesini, kendini her durumda savunabilmesini sağlayacaktır. Çocuklara kendini olduğu gibi ortaya koyma özgürlüğü öğretilmelidir. Böylelikle dürüst, erdemli, gerçeklerden korkmayan insanlar yetiştirmemiz mümkün olacaktır.

Rousseau, çocuğun doğumundan itibaren tamamen özgür ve doğal bir ortamda yetiştirilmesini savunur. Özgürce yetiştirilen bireyler, kendilerine olan güvenlerini kendi çabalarıyla kazanırlar, tıpkı kendi kanatlarıyla uçan kuşlar gibi. Bu şekilde, her bireyin kendine özgü, düşünen, üreten ve sorgulayan bir birey olacağına inanır. Bu yaklaşım, binlerce ama aynı standartlara göre şekillendirilen insanlar yerine, çeşitliliği ve özgünlüğü teşvik ederek gerçek, özgür bireylerin yetişmesini sağlar. Yaşadığımız dünya, özgürlüklere ve yaşama saygı gösteren, dürüst, erdemli ve barışçıl bireylerle dolacak ve insanlar arasında uyumlu bir yaşam mümkün olacaktır.

Rousseau'ya göre, en büyük özgürlük, kişinin tüm işlerini kendi başına yapabilmesidir. Bunun en iyi örneği olarak Robinson Crusoe'yu verir. Bir deniz kazası sonucunda bir adada yalnız kalan Robinson, Rousseau'nun yetiştireceği Emile için mükemmel bir modeldir. Robinson, her şeyi keşfederek, deneyerek ve kendi başına yaparak başarır. Robinson, cam yapmasını ve bundan sonra kullanmayı bile deneyimleyerek öğrenmiştir. Bu eser Rousseau'nun Emile adlı eserinde savunduğu eğitim yönteminin uygulanabilir olduğunun en iyi kanıtıdır (Rousseau, J. J., *Emile*, s. 241). Zorunluluklar ve zorluklar macera ruhuyla birleştiğinde, hayat oldukça keyifli hale gelir. Özgür bir şekilde yetiştirilen bireyler, her durumda her türlü zorluğun üstesinden gelmeyi başaracaklardır.

Özgürlük, insanın deneyimlemesi gereken temel bir duygudur. Bireyin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi, özgürce kararlar alabilmesi ve bu kararları uygulayabilmesine bağlıdır. Ancak, alınacak kararların niteliği ve bunların nasıl uygulanacağı dikkatlice değerlendirilmelidir. Aceleyle veya yeterince düşünmeden alınan kararlar, insanı yaşam boyu süren pişmanlıklara sürükleyebilir. Rousseau bu durumla ilgili olarak kışkırtmalara kapıldığında, dışsal etkenlerin yönlendirmesiyle hareket ettiğini; bu zayıflığını kınadığında ise sadece iradesini dinlediğini ve kötü fiilleriyle esirken, pişmanlık acılarıyla özgür olduğunu belirtmiştir. Özgürlük duygusu, yalnızca ahlaki değerlerini ihmal edip sonunda ruhunun sesinin; bedeninin arzularına karşı durmasını engellediğinde kaybolduğunu belirtmektedir (Rousseau, J. J., *Emile*, s. 390). Rousseau'ya göre, insan yargılarında özgürdür; anlama yetisi, yalnızca kıyaslama ve yargılama kapasitesine dayanır.

Rousseau, bireyin iyilik isteme ya da kötülük yapma özgürlüğüne sahip olmadığını savunur. Ona göre, her eylemin kökeni özgür bir varlığın iradesinde yatar. Özgürlük olmadan gerçek bir iradeden bahsedilemez. Eğer bir insan aktif ve özgürse, kendiliğinden hareket eder. Dolayısıyla, kişinin özgür iradesiyle yaptığı eylemlerden Tanrı sorumlu tutulamaz. Rousseau'ya göre Tanrı, insanı

kötülük için değil, iyiliği seçmesi için yaratmıştır. İnsanın gücünü sınırlayarak ona verilen özgürlük, genel düzenin bozulmasını engeller. (Rousseau, J. J., Emile, s. 391)

Özgürlük, aynı zamanda sorumluluk anlamına gelir. İnsan, kendi davranışlarından ve eylemlerinden sorumludur. Bazıları Tanrı'nın neden insanın kötülüklerine engel olmadığını sorgular. Rousseau'ya göre, eğer Tanrı insanı içgüdüleriyle sınırlandırarak kötülük yapmasını engelleseydi, insanı bir hayvan yapmış olurdu ancak Tanrı, insanı özgür bırakarak kendisi gibi iyi ve mutlu olmamızı istemiştir (Rousseau, J. J., Emile, s. 392) Bu nedenle, özgürlük, iyilik ve mutluluğun kaynağıdır.

Rousseau ya göre insanlar özgür olmak istedikçe, kendilerini köle haline getirmekte, bunu yapmak için kendi özgürlüklerini bile gereksiz uğraşlarla yıpratmaktadırlar. İnsanlar özgür olmak istedikçe, her şeye bağlı olduklarını görüp şaşırıyorlar. İnsanın özgür olması için yapacağı hiçbir şey yoktur. Özgür olmaktan vazgeçmemesi gerekir. "Bana zorunluluğa boyun eğmeyi anlatarak beni özgür kılmış olan, ey hocam, sizsiniz. Ne vakit keyfi isterse gelsin o zorunluluk, korkmadan kendimi ona teslim ederim" (Rousseau, J. J., Emile, s.703).

Emile' in öğretmenine seslenişinden anlıyoruz ki özgürlük, "başıboş" olmak değil, "başı birçok yere bağlı olmak" demektir. Yasalara bağlı olmak, kurallara bağlı olmak, eşine, ailesine, sevenlerine, sevdiklerine, değerlerine, inançlarına, mesleğine, vatanına, dünyaya, güzelliklere, estetik ve sanata ve daha pek çok güzel şeye gönülden bağlılık en büyük özgürlük kaynaklarıdır. Emile, öğretmenine yazdığı mektubuna şöyle devam eder: "*Her şeyi güzelce araştırdıktan sonra, hayalimin bile tutarsız olduğunu anladım, çünkü başka bir şeye bağlı olmasam da en azından üzerinde yerleşeceğim toprağa bağlı olacaktım: Hayatı ağaçlarına bağlı olan ağaç perileri Dryadlar gibi, benim hayatım da bu toprağa bağlı olacaktı, erk ve bağımsızlık uyuşamaz iki sözcük olduğundan, ancak kendime sahip olmaktan vazgeçmekle bir kulübeye sahip olabileceğimin farkına vardım*" (Rousseau, J. J., Emile, s.704).

Sonuç

Jean Jacques Rousseau, insanın özgürlüğüne çok büyük önem vermiştir. İnsanın doğumundan başlayarak ölümüne kadar devam eden süreçte özgürlüğünü kısıtlayan fiziksel, ruhsal ve düşünsel tüm zincirlere karşı çıkmıştır. "Toplum Sözleşmesi" adlı eserine "İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur. Falan kimse kendini başkalarının efendisi sanır ama, böyle sanması, onlardan daha da köle olmasına engel değildir," diyerek

başlar. Bu sözler, Rousseau'nun insanın kölelik durumunu tespitidir. İnsanı mutlu, yetkin, yaşadığı toplumla barış içinde yaşatabilmek; etkin, kendine yetebilen, mutlu bir vatandaş olarak yetiştirebilmek için yetiştireceği insan modelini ortaya çıkarır. "Emile" daha doğar doğmaz doğanın yasalarına göre yetiştirilecek, doğaya göre öğrenecek, doğaya göre yaşayacaktır. İnsanın mutluluğu doğa yasalarına uymasına bağlıdır. Doğaya bağlı olan insan özgürdür. Doğal durumda yaşayan insan, isteklerini sınırlandırabilir; yapabileceği şeyleri ister. İstekleri gücünü aşmadıkça özgürdür. Rousseau, insan özgürlüklerine, insan onuruna saygı gösterilmesini savunur. Her birey özgür olmalı; ama aynı zamanda sorumlu olmalıdır.

Jean-Jacques Rousseau'nun özgürlük konusundaki görüşleri, bireylerin ve toplumların nasıl özgür olabilecekleri konusunda derinlemesine bir anlayış sunar. Doğal özgürlük ile sivil özgürlüğü ayırt ederek, bireylerin kendi iradeleriyle oluşturdukları yasalar çerçevesinde nasıl özgür kalabileceklerini açıklar. Genel irade ve toplumsal sözleşme kavramları, Rousseau'nun düşüncesinin temel taşlarıdır ve modern siyasal teorinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Rousseau'nun fikirleri, günümüzde de demokrasi, birey hakları ve sosyal adalet konularında geçerliliğini korumaktadır.

References

- ADUGİT, Y. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2013 Güz, sayı:16, s. 63-93 ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com
- CEVİZCİ, A. (2022). Felsefe Tarihi. Say Yayınları
- CRANSTON, M. (1982). The noble savage: Jean-Jacques Rousseau, 1754-1762. University of Chicago Press.
- DENT, N. J. H. (1988). A Rousseau dictionary. Blackwell.
- JASPERS, K. (1986). Felsefe nedir? (İ. Z. Eyyüboğlu, Çev.). Say Yayınları.
- RILEY, P. (Ed.). (1986). The Cambridge companion to Rousseau. Cambridge University Press.
- ROUSSEAU, J.-J. (2021). Emile (Y. Avunç, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- ROUSSEAU, J.-J. (2020). İtirafı (K. Somer, Çev.). Isık Yayınları.
- ROUSSEAU, J.-J. (2021). Toplum sözleşmesi (V. Günyol, Çev.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- ROUSSEAU, J.-J. (2013). Yalnız Gezerin Düşleri (T. Güner, Çev.). Mitra Yayınları.